

Rafael Patxot i l'excursionisme científic

Francesc Olivé i Guilera

Un recorregut breu per la gran tasca científica i de mecenatge que Rafael Patxot va fer al llarg de la seva vida, amb una atenció especial a la seva relació amb el Centre.

El nostre consoci Rafael Patxot i Jubert (Sant Feliu de Guíxols, 1872 - Ginebra, 1964) és recordat especialment per la generositat dels seus mecenatges, que es van estendre a camps molt diversos de la cultura catalana. Però la seva figura quedaria incompleta si ens limitéssim a aquest aspecte de la seva actuació cívica i no destaquéssim també els seus valors personals que en fan una figura excepcional, única i irrepetible del nostre país, vinculat d'una manera singular a l'excursionisme científic.

Nascut en el si d'una acabalada família d'industrials tapers de Sant Feliu de Guíxols, Rafael Patxot estudià de petit en un internat de Barcelona, fins l'any 1886. Una vegada feta la revàlida de pèrit mercantil, marxà a París, i després a Londres i a Cambridge, per ampliar estudis, però hagué de retornar l'any 1893 a causa de la mort prematura dels seus pares, per a fer-se càrrec, ben jove encara, dels negocis familiars.

Excursionista i soci del Centre

Ja instal·lat a Sant Feliu de Guíxols, fou, a partir de 1895, soci delegat del Centre Excursionista de Catalunya. Home de múltiples activitats, industrials, científiques i culturals, era al mateix temps un muntanyenc entusiasta i actiu, com es complagué de recordar l'any 1925 amb motiu de la concessió de la segona Medalla d'Or del Centre, que ell va instituir:

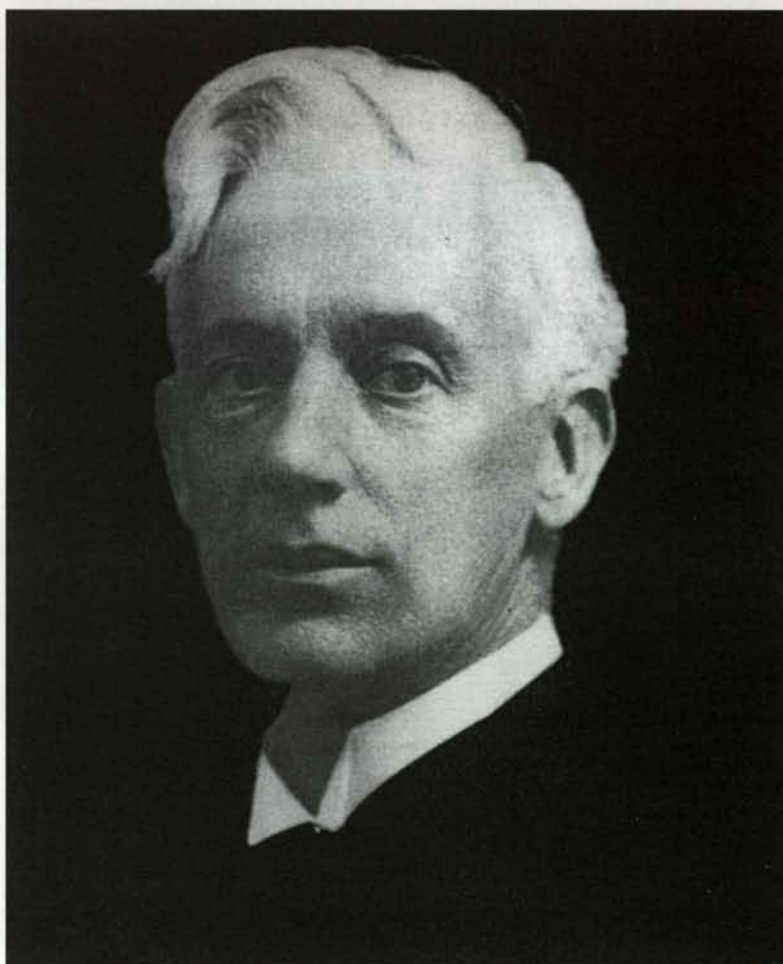
«Perquè jo també som estat excursionista com vosaltres. També he resseguit les nostres muntanyes, m'he rabejat en els cimals, conec la traïdoria de la boira, la feresa del torb, m'ha colpit el rem de la pedregada, he tastat la corda i el piolet, he respirat aquell baf terrós i reumàtic de les «crevasses», i he oït la rossolada fent retronir les solituds emmantellades, somovent la fingida apatia dels

«glaciers»...» (Butll. CEC, 420, maig, 1930, pàg. 146).

L'«Observatori català»

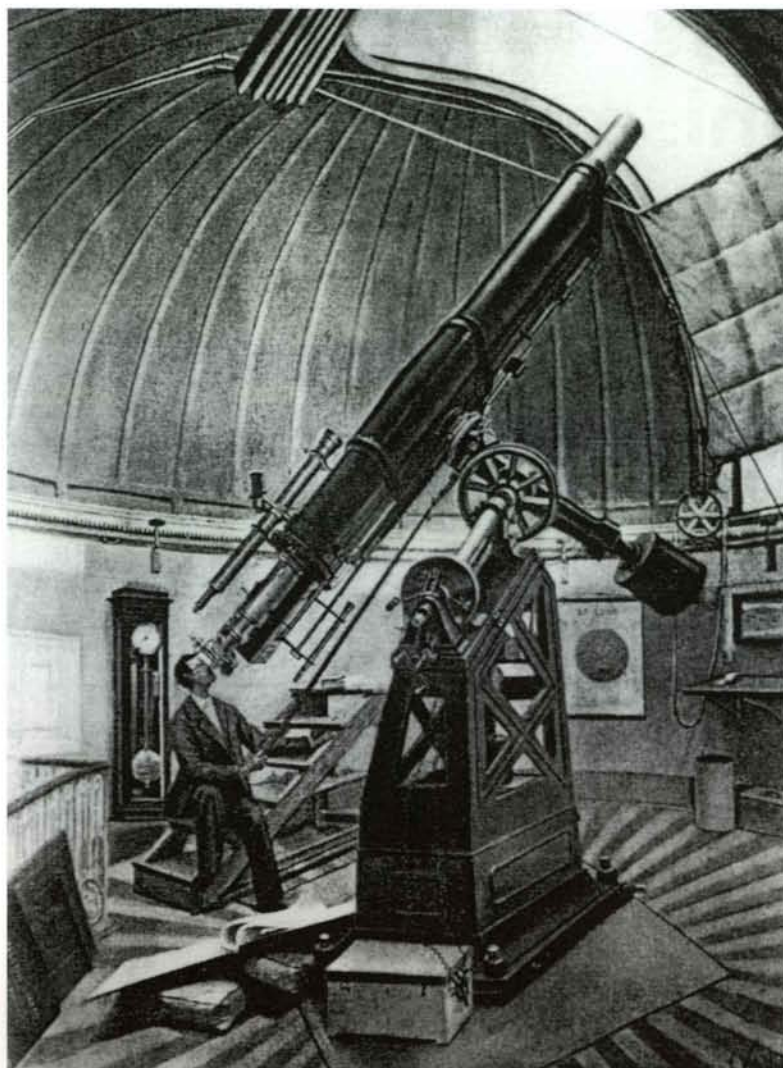
Malgrat la interrupció dels estudis, Patxot no oblidà la formació científica que havia adquirit, principalment a Anglaterra, i seguí endavant amb la seva gran fal·lera de joventut, que era l'astronomia.

La seva posició econòmica li permeté poder disposar, a l'edat de vint-i-quatre anys, d'un observatori astronòmic equipat amb l'utillatge científic més sofisticat del seu temps. L'observatori, instal·lat al terrat de la seva casa de Sant Feliu de Guíxols, tenia un telescopi equatorial amb dues ulleres paral·leles de 0,22 m d'obertura, una per a l'observació directa del firmament i l'altra fotogràfica, que li permetia fer mesuraments micromètrics, astrofotografia, espectroscòpia i estudis de física solar. Entre altres instruments, disposava també d'un pèndol sideri i d'un teodolit azimutal. Tot el conjunt estava protegit

Rafael Patxot i Jubert (1872-1964)
(del llibre **Rafael Patxot i Jubert, mecenes i científic**, de J. Maluquer Sostres, Ed. Pòrtic).

El telescopi equatorial de l'«Observatori Català» de Patxot, a Sant Feliu de Guíxols, 1895-1911 (del llibre Rafael Patxot i Jubert, mecenes i científic, de J. Maluquer Sostres Ed. Pòrtic).

per una cúpula giratòria d'acer de 5,30 metres de diàmetre.

Des del seu observatori, Patxot realitzà observacions astronòmiques amb un rigor poc freqüent en un investigador no professional del seu temps. Fou l'iniciador a la Península dels mesuraments micromètrics d'estels múltiples. El fervor que posava en l'astronomia queda reflectit en l'entusiasta descripció de la lluna, vista amb esperit d'excursionista científic, que féu davant els socis del Centre, en el seu «sermó de la Medalla» de 1925: «I el meu excursionisme és anat bon xic més enllà: car deixant la Terra s'ha passejat telescòpicament pels paisatges llunars, de grandioses planures, a tall de mars eixutes... I arreu es redreça muntanyam d'alçàries parionies a les de la Terra, amb cresteres reixades de cràters i timbes esfereïdores, i arrugues colossals i enigmàtiques lluiïssors i esqueraments i astoradors fon-

dals, que engolirien embostes de Montserrat, de Montsenys i de Puigmals» (*Butll. CEC*, 420, maig 1930, pàgs. 147-148).

El 28 de juny de 1896, ara fa més de cent anys, una comissió del Centre, encapçalada pel president, Francesc Maspons i Labrós, prengué a Girona el carrilet en direcció a Sant Feliu de Guíxols. Patxot els esperava a l'estació de Quart i juntament amb altres companys de la comarca que s'anaren incorporant al grup barceloní, visitaren el dolmen de Romanyà, que havien descobert recentment, i feren junts una excursió a sa Pedra Aguda de Vallvanera i la vall d'Aro. Al vespre visitaren l'observatori astronòmic, que Patxot havia batejat amb el nom d'«Observatori Català», que inauguraren solemnement encapçalant amb les seves signatures el registre de visitants.

Patxot era un gran enamorat de la mar, per això l'endemà convidà els amics barcelonins a embarcar-

se en dos llaguts, un dels quals era el seu gussí *La Griselda*, amb els quals navegaren fins a Tossa, des d'on prosseguiren l'excursió a peu cap a Lloret i Blanes.

El soci Josep Comas i Solà, que anava amb el grup, redactà una elogiosa descripció de l'observatori, que fou publicada al *Butlletí del Centre* (*Butll. CEC*, 422, juliol-setembre 1896, pàg. 178). Comas i Solà, que amb el temps seria una figura prestigiosa de l'astronomia, establí una cordial amistat amb Patxot i els seus familiars, que el portà a convertir-se en el seu gendre. Malauradament, més tard es produïren desavinences que provocaren el trencament del vincle matrimonial.

Al servei de la meteorologia

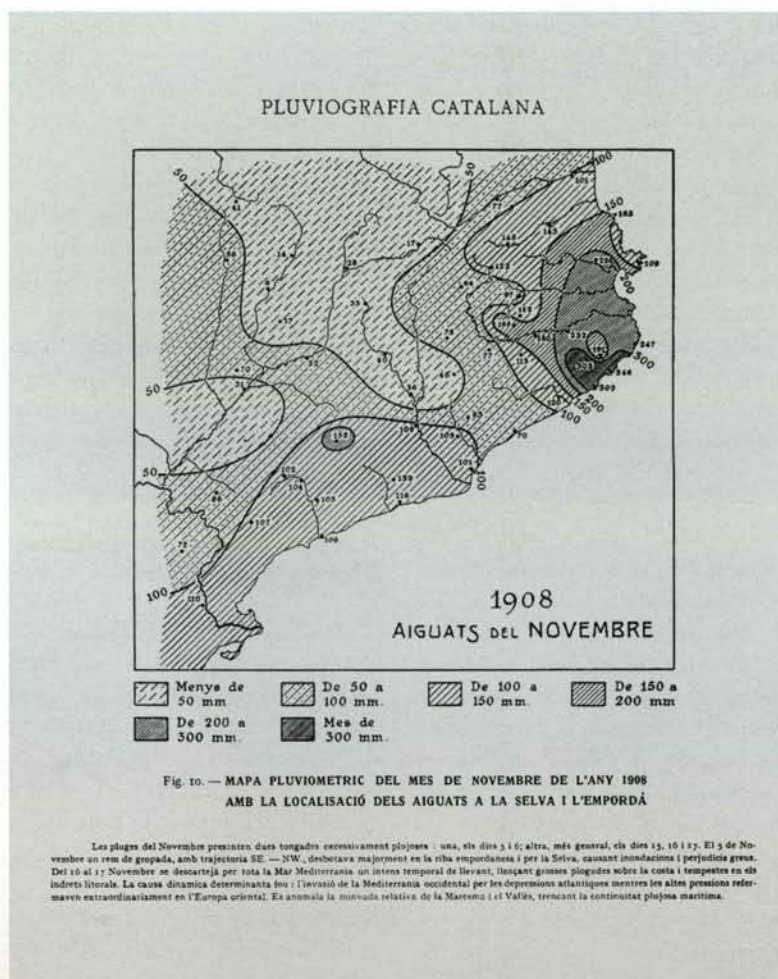
L'observatori astronòmic, que es complementava amb aparells meteorològics, es mantingué fins a 1911, després que Patxot, canviant d'orientació empresarial, es traslladés a viure a Barcelona. La seva dedicació a l'astronomia s'anà decantant cap a la meteorologia. L'any 1921, en crear-se el Servei Meteorològic de Catalunya, hi diposità els seus instruments meteorològics, mentre el telescopi i els instruments astronòmics foren oferts a l'Ajuntament de Barcelona, que havia de fer-ne un observatori popular al parc de la Ciutadella, però com que l'Ajuntament es negà a pagar les despeses de la instal·lació, decidí cedir-ho tot a la Societat Astronòmica de Barcelona, que presidia Eduard Fontserè. En extinguir-se aquesta societat, el telescopi passà a la Universitat de Barcelona, on estigué en servei fins als anys seixanta.

Patxot mantingué una constant col·laboració amb el Servei Meteorològic de Catalunya, que dirigia el nostre consoci Eduard Fontserè. Redactà diversos treballs sobre meteorologia, que publicà, així com patrocinà la publicació de nombroses traduccions i obres originals d'altres autors sobre aquest tema. La Institució Patxot finançà l'*Atlas internacional dels núvols i dels estats del cel*, editat per la Comissió

d'Estudis dels Núvols, del Comitè Meteorològic Internacional, obra magna de la nefologia o tractat dels núvols, editat en alemany, francès i anglès, i del qual féu també una edició en català. L'any 1939, l'Ejército del Aire, que controlava la meteorologia estatal, clausurà el Servei Meteorològic de Catalunya i en confiscà les instal·lacions i el material, incloent-hi el que Patxot hi tenia dipositat. L'arxiu del Servei Meteorològic de Catalunya, que fou confiscat l'any 1939 i traslladat a Madrid, ha estat dipositat darrerament a l'Institut Cartogràfic de Catalunya.

La figura de Patxot i la seva vinculació a la meteorologia ha pres actualitat amb l'homenatge que li fou ofert el 23 de maig de 1996 per l'Instituto Nacional de Meteorología, amb la col·locació d'una placa a la façana del seu Centre Meteorològic Territorial de Catalunya, situat a la Vila Olímpica, en reconeixement a la seva tasca i el mecenatge en favor dels estudis meteorològics. La figura i l'obra de Patxot foren glossades pel seu biògraf, Joaquim Maluquer i Sostres, autor d'un magnífic llibre sobre Patxot (*Rafael Patxot i Jubert. Mecenes i científic*, Edit. Pòrtic, Barcelona 1994), que obrí l'acte d'homenatge, al qual es donà un relleu especial amb la presència del vicepresident del Senat, Joan Guitart, el director general de l'Instituto Nacional de Meteorología, Manuel Bautista Sánchez, que oferí l'acte, així com directius i personal del Centre Territorial de Catalunya, meteo-ròlegs, i homes del temps dels mitjans de comunicació. Una representació del nostre Centre assistí a l'acte.

Dins el camp de la meteorologia, aquest homenatge fou com una continuació del que va fer el Centre Excursionista de Catalunya el 12 de novembre de 1995 amb la col·locació d'una placa a l'observatori del turó de l'Home, al Montseny, en memòria del nostre il·lustre consoci Eduard Fontserè i Riba (Barcelona, 1870-1970), pare de la meteorologia catalana, el qual, com hem vist, guardà una estreta relació amb Rafael Patxot (A. ROCA ROSELL, «Volun-

Una pàgina de la Pluviometria Catalana, una obra de Rafael Patxot, que recull i interpreta les dades de les pluges recollides en una sèrie d'observatoris catalans durant els anys 1906-1910.

taris i professionals en la nova meteorologia. La tasca d'Eduard Fonserè i Riba (1870-1970)», *MUNTANYA*, 804, abril 1996, pàgs. 48-51).

El món cultural i excursionista

L'activitat de Patxot no es limità al camp de la ciència, sinó que comprengué també el de les lletres, especialment a partir del seu trasllat a Barcelona. Publicà en *La Il·lustració Catalana* i també en altres revistes, nombrosos articles de divulgació sobre astronomia, meteorologia i excursionisme, i col·laborà activament en la Biblioteca Popular l'Avenç, que dirigien els nostres consoci Jaume Massó i Torrents i Joaquim Casas i Carbó, publicant-hi moltes traduccions de llibres anglesos i francesos.

Patxot mantingué una intensa relació amb els seus consoci del Centre, especialment amb els que compartien les seves inquietuds intel·lectuals, amb molts

dels quals establí un especial intercanvi cultural, com hem vist amb Eduard Fontserè, i també amb Mn. Norbert Font i Sagué sobre temes científics, amb Rossend Serra i Pagès sobre folklore, o Mn. Antoni Alcover, a qui trameté informació per al seu diccionari. Encara en el camp de la lingüística, destaquem l'estreta amistat que l'uní als socis Pompeu Fabra, Josep M. de Casacuberta, i altres membres de l'Institut d'Estudis Catalans, i especialment amb l'escriptor Pere Coromines, que més tard, quan Patxot ja estava exiliat a Suïssa, es traduí en ajudes al seu fill, el també soci Joan Coromines, per a tirar endavant la seva immensa obra del *Diccionari Etimològic* i de l'*Onomasticon*.

Primers mecenatges i premis

Rafael Patxot va instituir nombrosos mecenatges i premis a partir de 1919, la majoria dels quals seguiren concedint-se anualment

fins a 1936, en memòria dels seus familiars més íntims, amb finalitats benèfiques i de suport a la cultura catalana.

En memòria de la seva mare i de les dues filles, Montserrat i Maria, que moriren ben joves, féu fundacions benèfiques, concedí beques i pagà la biblioteca de l'Institut de Cultura de la Dona.

Convocà concursos musicals en memòria del seu pare, administrats per l'Orfeó Català, que foren atorgats anualment a prestigioses figures musicals del país, i concursos destinats a premiar estudis històrics, polítics i socials, en memòria del seu avi, que foren convocats per l'Acadèmia de Bones Lletres, de Barcelona.

Instituí també premis molt ben dotats destinats a estudis i treballs de ciències físiques i matemàtiques, de caràcter nacional i internacional, atorgats per jurats formats per representants de la Biblioteca de Catalunya, la Universitat de Barcelona i també científics estrangers, que eren publicats en les *Memòries Patxot*.

La Fundació Concepció Rabell

En memòria de la seva cunyada Concepció Rabell i Cibils, vídua Romaguera, de l'herència de la qual fou marmessor, Rafael Patxot va fer una Fundació que patrocinà nombroses iniciatives culturals, com són premis als Jocs Florals, concursos musicals, edició de cròniques medievals a càrrec de l'Institut d'Estudis Catalans, edicions en facsimil de textos antics, subvencions al butlletí de l'Acadèmia de Bones Lletres, etc.

Entre els mecenatges culturals promoguts per la Fundació Concepció Rabell, cal destacar especialment l'Obra del Cançoner Popular de Catalunya, que fou fundada la diada dels Reis de l'any 1922. Tenia per finalitat recopilar cançons i danses populars catalanes i fou posada sota la cura de l'Orfeó Català. La direcció de l'Obra fou encomanada al mestre Francesc Pujol, sotsdirector de l'Orfeó Català, que aplegà al seu entorn un eficaç equip de treball

format per personalitats vinculades a l'Orfeó. Fins a 1936, en què la recerca quedà interrompuda per la guerra civil, s'havien recollit més de quaranta mil documents i foren editats els tres primers volums de cançons i un de danses. Per un lamentable malentès entre Patxot i l'Orfeó, la resta de material inèdit restà inaccessible fins a l'any 1991, en què els hereus de Rafael Patxot el dipositaren al monestir de Montserrat, on està actualment en curs de classificació per a ser publicat.

Rafael Patxot, president electe del Centre

El 21 de juny de 1923, Rafael Patxot, en nom de la Fundació Concepció Rabell, adreçà a Cèsar August Torras, com a president del Centre Excursionista de Catalunya, una carta en la qual li exposava el propòsit de crear l'obra d'Estudi de la Masia Catalana, que seria posada sota la responsabilitat científica del Centre, d'una manera similar a l'Obra del Cançoner, creada l'any abans a l'empara de l'Orfeó Català. Corresponia així al propòsit de «retre homenatge a les Corporacions més eficients i venerables en l'obra del resorgiment de Catalunya» («Memòria dels treballs fets per l'estudi de la Masia Catalana», *Butll. CEC*, 381, febrer 1927, pàg. 63), encomanant-los el patronatge i la direcció de les iniciatives culturals de la Fundació.

L'endemà mateix de la carta de Patxot, el 22 de juny de 1923, moria Cèsar A. Torras i el càrrec de president quedava vacant. Es convocà una junta general per al dia 6 de juliol, en la qual per votació fou elegida una nova junta directiva del Centre Excursionista de Catalunya, de la qual, per acord unànim de l'assemblea, Rafael Patxot i Jubert fou nomenat president com a successor del carismàtic Torras. L'acord fou comunicat immediatament a Patxot, que no havia estat present a la junta general. Aquest, encara que complagut pel nomenament, es resistí a acceptar-lo, al·legant que la greu arterioesclerosi que patia li impos-

sibilitava de comprometre's en cap actuació pública personal. Finalment, accedint als precis del vicepresident Joan M. Guasch i del secretari Estanislau Pellicer, acceptà el càrrec i ho expressà per escrit en una carta del 19 d'agost de 1923, en què posava com a condició que fos una situació transitòria fins que no es trobés algú per a substituir-lo. La carta expressa una certa reticència per l'honor que li fan: «car m'heu vist a través d'un mite i els mites s'han de guaitar de lluny per a què no s'esvaeixin». L'acceptació del càrrec, però, no durà gaire, ja que Patxot s'hi va repensar, i en una nova carta del 31 d'agost presentà la seva irrenunciable dimissió.

Encara que els motius que al·legà per dimitir foren la manca de salut, no hem de descartar tampoc que, com a bon empordanès, el seu esperit innat d'independència el feia poc apte per a subjectar-se a les servituds que el càrrec imposava. Malgrat la predilecció que sentia per l'excursionisme, la dedicació exclusiva al CEC hauria estat un impediment per a la infinitat d'iniciatives culturals que promovia i que poc o molt controlava personalment. Pel mateix motiu no acceptà tampoc la presidència de l'Orfeó Català, tot i la insistència amb què li ho demanà el mestre Millet.

El nom de Rafael Patxot seguí encapçalant la junta directiva del Centre com a president electe fins al 12 d'octubre del mateix any, en què, convocada una junta general extraordinària, fou nomenat Joan Ruiz i Porta, arxiver de la Mancomunitat, que fins aleshores era vocal del consell directiu, el qual acceptà de substituir-lo en el càrrec de president, en un moment molt delicat per a la cultura catalana, quan s'acabava de produir el cop d'estat del general Primo de Rivera (*Butll. CEC*, 346, novembre 1923, pàg. 330).

L'estudi de la Masia Catalana

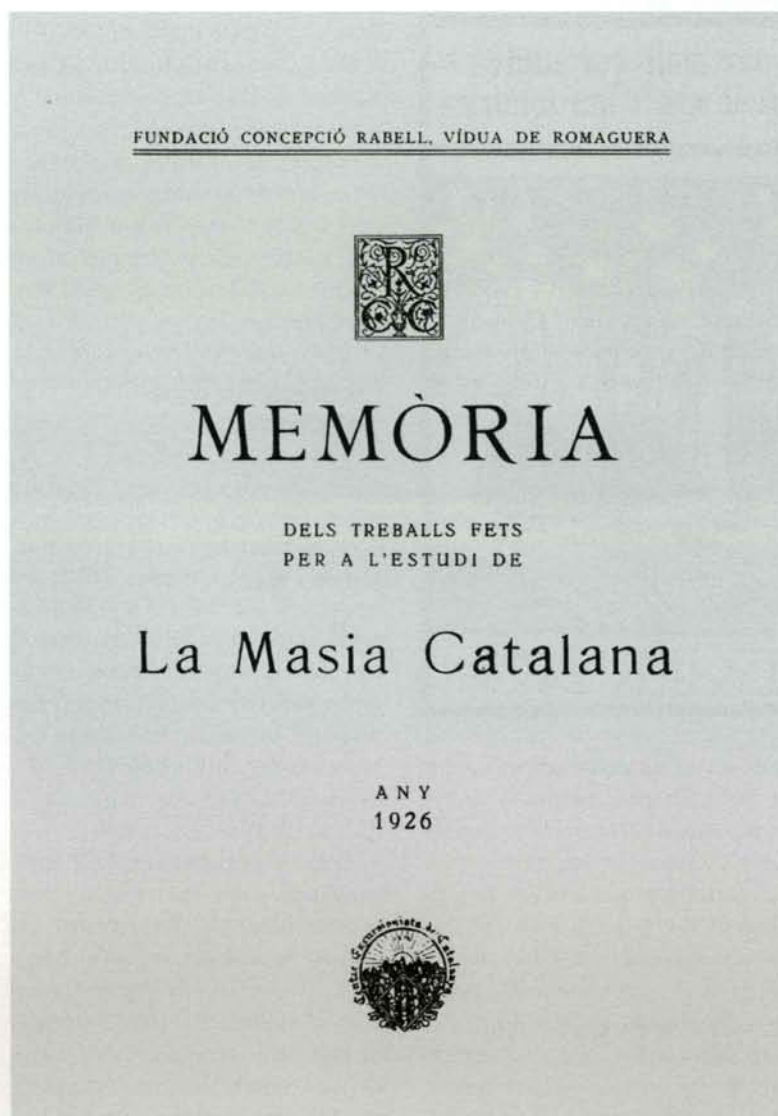
Després de la mort de Cèsar A. Torras, Rafael Patxot insistí novament en l'oferta que havia fet al

Centre encarregant-li de portar a terme l'Estudi de la Masia Catalana, com una faceta més de la tasca cultural que caracteritzà l'excursionisme català des dels seus inicis. A les dues cartes de renúncia al càrrec de president, adreçades totes dues a Joan M. Guasch, una particularment i l'altra com a vicepresident del Centre, Patxot l'emplaça per a després de vacances, en què «podrem tractar quietament i en la intimitat, l'Obra de la Masia Catalana», reiterant-li la seva voluntat d'afavorir el Centre, «com ho teniu en la proposta adreçada al difunt president».

Les activitats de l'Obra començaren immediatament, abans d'acabar l'any 1923, amb la constitució d'una ponència que d'acord amb Patxot elaborà el pla de treball. La finalitat de l'Obra seria l'Estudi de la Masia Catalana sota els aspectes «històric, moral, arquitectònic, pictòric, folklòric, jurídic, etc.». La tasca es faria en dues etapes, la primera seria la de recerca, aplegament i ordenació de materials, en una segona etapa es portaria a terme el treball definitiu, que seria la seva publicació.

Les primeres recerques s'iniciaren per l'agost de 1924, i el mes de gener de 1925, convocats pel president Joan Ruiz i Porta, es reuniren amb Rafael Patxot els membres de la comissió, que era formada pels socis Josep M. Batista i Roca, Lluís Bonet i Garí, Josep M. de Casacuberta, Josep Danés i Torras, Eduard Fontserè i Riba, Mn. Antoni Griera, Jeroni Martorell i Terrats, Francesc de P. Maspons i Anglasesell i Rossend Serra i Pagès, especialista cadascun d'ells en el camp etnològic, arquitectònic, sociològic, històric, científic, lingüístic, artístic, jurídic i folklòric. A la mateixa reunió es nomenà una comissió executiva formada pel president del Centre, amb Josep M. Batista i Roca i Josep Danés i Torras, als quals s'agregà després Lluís Bonet i Garí (*Butll. CEC*, 381, febrer 1927, pàg. 65).

Els treballs prengueren nova intensitat sota la presidència de Francesc de P. Maspons i Anglasesell, amb la participació de

Memòria dels treballs fets per a l'Estudi de la Masia Catalana, any 1926 (separata del Butll. CEC, 381, febrer 1927).

socis i col·laboradors forans individuals i entitats, com l'Agrupació Excursionista Tagamanent i l'Agrupació Excursionista de Badalona amb Josep M. Cuyàs com a capdavanter. El material aplegat augmentà considerablement fins al punt que l'espai de què es disposava al Centre resultà insuficient. Per això l'any 1926 es prengué la determinació de traslladar l'oficina i l'arxiu de l'Estudi de la Masia als locals de la Fundació.

L'any 1933 el material recollit era prou abundant per a fer-ne la presentació en públic en una exposició que tingué lloc als salons de l'Institut Agrícola Català de Sant Isidre, a la plaça del Beat Oriol, de la qual es féu una gran difusió a través de la premsa (J. DANÉS i Torras, «Estudi de la Masia Catalana. Exposició de documents gràfics». *Butll. CEC*, 458, juliol 1933, pàgs. 272-284).

S'anaren rellevant els membres de la comissió i incorporant-n'hi de nous, com Pau Vila i Dinarès, Joan Nonell i Febrés, Josep M. Soler i Coll, Francesc Blasi i Vallespinosa i Antoni Gallardo i Garriga, alguns dels quals, amb altres col·laboradors com Francesc de P. Maspons i Anglasesell, Joan Amades i Gelats, Lluís Torras i Nató, d'Olot, Mn. Josep Rius i Serra, Fidel de Moragas, Joan Rosselló, Salvador Vilarrasa, Tomàs Raguer, Josep M. Pons i Guri, Mn. Antoni Griera i S. Barceló i Bou, entre altres, i especialment Josep Danés i Torras, que fou un dels principals puntals de l'Estudi de la Masia, es perfilaven ja com a redactors del primer fascicle de *Materials*, que es preveia d'imminent aparició.

La darrera de les comissions de l'Estudi de la Masia, encapçalada pel president Josep M. Blanch i

Ex-libris de Rafael Patxot, dibuixat per Alexandre de Riquer.

Romeu, es va constituir pel juny de 1936. Després esclatà la guerra i tot anà en orris, sense que arribés a publicar-se res.

Els treballs que estaven en preparació no es perderen del tot. Alguns dels col·laboradors els publicaren després particularment, com els nostres consocis Lluís Bonnet i Garí amb el seu magnífic llibre de les masies del Maresme, Joan Amades amb el seu treball sobre la indústria casolana del lli, que tenia molt elaborat, o Mn. Antoni Griera, amb el seu vocabulari de la casa.

L'arxiu de l'Estudi de la Masia restà immobilitzat durant quaranta anys en els locals de la Fundació Concepció Rabell, fins l'any 1976, en què, per expressa voluntat de Núria Deletra Carreras i Patxot, néta i hereva de Rafael Patxot, l'arxiu fou cedit en dipòsit al Centre Excursionista de Catalunya, com a pas previ a la cessió total.

Al moment del seu trasllat al Centre, l'arxiu constava d'un cinc mil tres-cents fitxes gràfiques, aplegades en 182 àlbums, fitxers amb índex temàtic, bibliografia, enquestes, clixés fotogràfics i llibres, disposats en dos armaris-biblioteca (MUNTANYA, abril 1976).

A partir de la seva actual ubicació al Centre, han tingut cura de l'arxiu de la Masia, primer Ramon Pujol i Alsina, Josep

Llaudó i Majoral, Vicenç Cusó i Casals, i actualment Anna Borbonet i Macià, que segueix la missió iniciada per ells d'ampliar i divulgar el contingut de l'arxiu i d'atendre les nombroses consultes dels universitaris i els estudiosos que s'interessen pel notable fons documental de l'Estudi de la Masia Catalana.

La medalla d'or del Centre

El mes de setembre de 1923, abans del nomenament del nou president que l'havia de substituir, Rafael Patxot, «volent deixar un agradable record al Centre de la seva fugaç presidència», oferí la fundació d'un premi anual consistent en una medalla d'or que s'anomenaria «Medalla del Centre Excursionista de Catalunya» («La Festa de la Medalla», *Butll. CEC*, 352, maig 1924, pàg. 163).

Segons el reglament del premi, la medalla seria «un tribut d'admiraçió i penyora d'agraïment als autors de treballs o gestes notables, realitzats dintre el camp d'acció del Centre Excursionista de Catalunya, considerat en el sentit més ample: estudis d'erudició, arqueologia, recerca científica, historiografia, folklore, obra artística en tots els seus aspectes: cultura, excursionisme, esforç físic, alpinisme, etc.», donant, però, «certa preferència a les tasques intel·lectuals i al fet moral de la perseverància», i amb la particularitat que podia ser donada a qualsevol persona, encara que no fos soci del Centre.

Cada any pel mes de març es reuniria la junta directiva amb Rafael Patxot per nomenar el medallista corresponent a l'any anterior. L'acte de la donació de la medalla tindria lloc el següent mes d'abril en la diada de Sant Jordi.

Des de la diada de sant Jordi de 1924 fins a la de 1936, després de la qual la guerra ho estroncà tot, foren lliurades les següents Medalles d'Or del Centre Excursionista de Catalunya:

1923 I Cèsar August Torras i Ferreri, mític president, autor de les

famoses guies del Pirineu Català.

1924 II Rossend Serra i Pagès, promotor de la Secció de Folklore del Centre, que col·laborà amb Patxot en l'Obra del Llegendari Popular.

1925 III Pelegrí Casades i Gramatxes, historiador i president perpetu de la Secció d'Arqueologia i Història del Centre.

1926 IV Ignasi Folch i Girona, promotor i mecenes del xalet de la Molina.

1927 V Francesc Matheu i Fornells, poeta i president de la institució dels Jocs Florals, de Barcelona.

1928 VI Lluís Estasèn i Pla, introductor de l'alpinisme modern al Centre.

1929 VII Mn. Jaume Oliveras i Brossa, figura mítica del pirineisme clàssic.

1930 VIII Francesca Bonne-maison i Farriols, vídua de Verdager i Callís, fundadora de l'Institut de Cultura de la Dona.

1931 IX Jaume Massó i Torrens, erudit historiador de la literatura antiga catalana i promotor de la literatura moderna a través de la Biblioteca Popular l'Avenç, de la qual fou fundador.

1932 X Pere Pach i Vistuer, fou conserge del Centre durant més de cinquanta anys, home estimat per tothom, autodidacte historiador de la seva vila natal de Roda d'Isàvena, on té dedicat un carrer.

1933 XI Tomàs Raguer i Fossas, historiador i folklorista, creador del museu de Ripoll.

1934 XII Dom Bonaventura Ubach i Medir, monjo benedictí, historiador, creador del Museu Bíblic de Montserrat.

1935 XIII Eduard Toda i Güell, restaurador de Poblet, restablí el lligam cultural amb l'Alguer.

Com podem veure, totes les medalles, excepte dues (Bonne-maison i Ubach), foren atorgades a socis del Centre. No hem de confondre aquesta distinció amb les insígnies de plata, or o platí que actualment es concedeixen cada any, també per la diada de Sant Jordi, als socis que compleixen respectivament, vint-i-cinc, cinquanta, o setanta-cinc anys de socis del Centre.

La Medalla d'Or instituïda per Patxot tampoc no tenia res a veure amb els retrats de la galeria d'excursionistes catalans il·lustres, destinats a perpetuar la memòria pòstuma de personatges catalans, que a partir de 1900 acull només retrats de socis del Centre. La medalla, en canvi, era atorgada a persones vives, encara que la primera medalla, excepcionalment, fou concedida a Cèsar A. Torras, mort recentment, que fou nomenat president honorari del Centre a perpetuitat. El seu retrat entrà a formar part també de la galeria d'excursionistes il·lustres, en la qual només dos altres medallistes hi foren després incorporats: Lluís Estasèn i Mn. Jaume Oliveras.

La institució Patxot

La diada de Sant Jordi de 1924, Joan Ruiz i Porta, president del Centre, en l'acte del lliurament de la primera Medalla d'Or, deia: «Enguany la festa ix una mica esmortuida, esllanguida, que l'hivern ha estat llarg, amb traces de no acabar-se mai... Les roses no tenen perfum... ni canten els brolladors. Ni els rossinyols reflen cap balada...» («La Festa de la Medalla», *Butll. CEC*, 352, maig 1924, pàg. 165). Aquest discurs, de llenguatge críptic, incomprendible per a qui el llegeixi sense saber les circumstàncies polítiques en què fou dit, reflecteix la situació de repressió cultural que sofrí el nostre país sota la Dictadura de Primo de Rivera. Els efectes d'aquesta repressió són visibles fins i tot en el disseny de la medalla d'or concedida a Cèsar A. Torras, en què l'heura de l'escut pren un protagonisme exagerat, amagant púdicament fins a fer-la gairebé invisible, la bandera catalana, que estava prohibida i no fou autoritzada en l'escut del Centre fins a l'any 1926. El «sermó de la medalla» que pronuncià Patxot l'any 1925 en l'acte de lliurament de la segona medalla, fou prohibit per la censura i no pogué publicar-se fins al cap de cinc anys en el butlletí del Centre de l'any 1930 (*Butll. CEC*, 420, maig 1930, pàgs. 145-156).

La Medalla d'Or del Centre, atorgada l'any 1923 a Cèsar A. Torras (Butll. CEC, 352, maig 124).

En aquestes circumstàncies especials l'actuació de Patxot fou providencial. La Mancomunitat de Catalunya fou extingida i l'Institut d'Estudis Catalans quedà sense cap mena d'ajut econòmic. Patxot creà llavors la Institució Patxot, a través de la qual subvencionà les publicacions de l'Institut.

Totes les persones que integraven el consell de la Institució Patxot, encara que representaven diverses entitats, eren socis del Centre Excursionista de Catalunya: Eduard Fontserè, director del Servei Meteorològic de Catalunya; Jordi Rubió i Balaguer, director de la Biblioteca de Catalunya; Agustí Duran i Sanpere, director de l'Arxiu Històric Municipal de Barcelona; el mestre Francesc Pujol, sotsdirector de l'Orfeó Català, i Josep M. Batista i Roca, president de la Secció de Folklore del Centre Excursionista de Catalunya. Cada una d'aquestes persones actuava a títol personal, així la Institució en les seves decisions es veia lliure de les pressions polítiques que es poguessin produir.

La Institució Patxot, a més de subvencionar l'Institut d'Estudis Catalans, promogué la publicació, l'any 1929, de l'*Atlas Internacional dels Núvols*, de què he parlat abans, creà premis sobre treballs de folklore amb l'*Obra del Llegendari Popular*, que dirigia Rossend Serra i Pagès, convocà un concurs sobre dret jurídic internacional a l'empara del Tribunal de La Haia, subvencionà les publicacions de l'Associació Protectora de l'Ensenyança Catalana, la Societat d'Estudis Occitans, etc., etc.

L'obra de Rafael Patxot s'estroncà sobtadament l'any 1936

amb la revolució i l'exili. Acabem aquí la nostra ràpida ressenya, encara que volem fer ressaltar que des de Suïssa, Patxot seguí donant suport a exiliats, concedint beques, ajudes, premis, fins a la seva mort, l'any 1964.

Malgrat l'exili, Rafael Patxot mantingué fins als darrers anys de la seva vida, relació amb el Centre Excursionista de Catalunya. L'any 1963, la junta directiva del Centre acordà concedir a Francesc Maspons i Anglasell la Medalla d'Or que Rafael Patxot havia instituït i que feia vint-i-set anys que no es concedia. Segons consta en l'acte de 7 de maig de 1963, Patxot autoritzà especialment aquella concessió. L'acte de lliurament tingué lloc el 20 de juny de 1963. Fou la XIV Medalla d'Or. Francesc Maspons i Anglasell, il·lustre jurisconsult, havia estat president del Centre, el 22 de juliol de 1962 havia complert noranta anys i en aquell moment era el soci més antic. Aquesta fou la darrera Medalla atorgada per Rafael Patxot, just un any abans del seu traspàs.

Placa dedicada a Rafael Patxot i Jubert, a la façana del Centre Meteorològic Territorial de Catalunya, a la Vila Olímpica.

